

»Kaj mi kdo more? V šolo mi ni treba, druge stvari pa ni take, da bi bil nanjo privezan. Pa mu je prav, skopuhu staremu!«

Zvečer je poprosil za prenočišče na marofu pri opekarni. Tam je stanoval tudi opekarski mojster. Sprejeli so ga in mu malo izprašali vest. Ko so zvedeli, kako in kaj, mu je mojster ponudil mesto strežnika v opekarni.

»Odnašal boš opeko in jo pomagal zlagati v rese! Saj se boš že privadil. Spiš lahko tu, hrano boš pa imel pri meni, če ti je prav. Služil boš vse leto tja do zime. Še pozimi bo dela, ko bomo peči odprli.«

Kakor nalašč za Cenca. Nič ni dosti pomišljal, kar privolil je in ostal. Srce se mu je širilo od veselja. Zdelo se mu je, da ga je obiskala izredno velika sreča.

Hrana, stanovanje in še plača — — —

Drugi dan je začel novi posel. Sprva je šlo sicer teže, ker je bil še neroden, vendar se je vsak dan izpopolnjeval. Pri mojstru se mu ni prehudo godilo. Ni ga pretepal in se neprestano obregoval obenj. Na koncu tedna pa je prejel še plačilo in ta denar je bila njegova last.

»Kdo ve, če zvedo doma, da sem ušel in da imam zdaj boljše? Kako bodo gledali, da sem si sam znal priskrbeti novo delo.«

Zdaj bo spet vse v redu. Prav tako bo ljubil vse domače, kakor jih je ljubil, preden jih je bil zapustil. Ko bo sam sebe oblekel in obul, pa bo pomagal domov, čeprav bodo to njegovi krvavi žulji. Tako je hotel storiti že prej, pa mu stari Merčon ni nikoli nič dal. Tu bo pa dobil in lahko bo storil z denarjem, karkoli bo hotel.

Zdelo se mu je, da se ni prav nič hudega medtem zgodilo. Mimo njegove mladosti se je potegnila samo neka medla senca, ki je pustila pečat le v njegovi duši. Za to pa ve samo on.

France Bevk | Venceslav Belè

Bilo je štiri ali pet let pred svetovno vojno. Nekateri dijaki smo v Opoldanskih urah radi zahajali v goriško semenišče, obiskovat svoje znance in prijatelje. Tedaj je bilo, ko so mi nekega dne pokazali Beléta: »Ta je Štefan Levkós.«

To srečanje mi je bilo doživetje. Saj nam je bila takrat že vsaka nova slovenska knjiga dogodek. Zanimal nas je vsak nov pojav v naših leposlovnih revijah. Posebno nova imena, ki so bila takrat v naši književnosti bolj redka, kot so dandanes. V tisti dobi, ko še nismo poznali nogometa in smo se v enaki meri navduševali za Meška kot za Cankarja, so nam bili pisatelji nekaka napol nadnaravna bitja, predmet odkrito-srčnega oboževanja. Tega se ne sramujem priznati, bilo je lepo. Štefan

Levkós, ki je tedaj svoje črtice in novele priobčeval v »Domu in svetu«, je bil prvi pisatelj, ki sem ga osebno poznal. Še ga vidim v meglenih obrisih: s knjigo v roki se je sprehajal pod starimi, temnozelenimi drevesi semeniškega vrta. Takrat in pozneje: isti prijazni, do dna izprašujoči, dokaj samozavestni pogled. A iz dna oči mu je gledalo tisto »nekaj«, kar je ostalo za vedno neizgovorjeno.

Od tistih dni je preteklo skoraj trideset let. Koliko se je medtem zgodilo! Življenje, ki gre svojo pot, mi vedno pogosteje nalaga dolžnost, da se od starih znancev in prijateljev za vedno poslavljam s svojo jecljajočo besedo. Ob Belétu sem se zavzel: kako malo tega mi je ostalo v spominu, kar sem takrat, pred davnimi leti doživljal in bral! Od nekaterih stvari komaj meglena slutnja. Kako je pisal Levkós in kaj, ki njegovih spisov pozneje nisem več bral? Zateči sem se moral v njegovo knjižnico.

Prostorna, hladna soba kanalskega župnišča, ki je obširno, odmevajoče kakor kaka stara graščina. Na mizah in na tleh kupi knjig, kakor da se je nekdo pravkar vselil in jih še ni utegnil zložiti v omare. Tedaj me je že drugič — prvič je bilo pri Resu — obšel občutek: ni jih tako zapuščenih in nebogljenih reči, kot so knjige, ki jim je umrl lastnik. Zdi se, da izgube vsak smoter in ceno, tako tesno so bile povezane z njegovo osebnostjo. Stene polne podob, pretežno nabožne vsebine, največ dela Toneta Kralja, vmes tudi nekaj posnetkov. A vse pokrito z rahlo tančico mraku zimskega dne. Po vsej dolini je nad Sočo visela redka megla, skozi katero so se medlo odražale sive lise snega na obronkih.

Pred menoj je ležal kup vezanih letnikov Doma in sveta. Pes, zvesti tovariš rajnkega, je nemiren, kakor izgubljen blodil po sobah, se mi zdaj pa zdaj približal, me povohal in znova odšel. Listal sem, bral novele in črtice, ki jih je Belè vestno opremil z nekaterimi opazkami. Bal sem se, da mi bodo besede čisto tuje, kakor da jih prvič berem. Že po prvih vrsticah, ob samem pogledu na tisk in papir, me je znova obšel občutek svetle zanesenosti mladih let.

Res, bral sem bolj kritično kot pred leti, a bi se bil rad vdal le prvotnim vtisom brez vsake sodbe. Ni moj namen, da bi pisal kritično razpravo. Čemu? Saj je pisatelj iz neznanega vzroka obstal na začetku svoje poti. Novele in črtice, ki jih je v letih 1909—1911. priobčil v Domu in svetu, so bile najboljše, kar je napisal. Tudi tem spisom ni mogoče zanikati nekaterih bolj ali manj vidnih vplivov. Saj bi bilo le čudno, ako bi jih ne bilo. Toda s slednje strani gleda njegova krepka, prepričujoča osebnost; posebno v spisih, v katerih gre za njegova osebna doživetja. Vrel je kot mlado vino, njegovim stvarjem se poznajo sledovi hlastnega, neumornega iskanja lastnega izraza. Težko bi ga bilo uvrstiti v katerega koli tistih »izmov«, ki jih poznajo slovstveni zgodovinarji. Realist? »Lola« je pisan še najbolj realistično, a ne stoji med njegovimi boljšimi deli. »Filozof,« ki je po mojih mislih najzrelejša stvar, se zdi veren posnetek življenja, s poskusom,

da bi s podrobno analizo predrl v skrivnosti tuje duše. Vendar je tudi ta nekam odmaknjen od resničnosti. »Fotograf življenja« Belè ni bil, leposlovje je pojmoval idealistično, četudi je bil dober opazovalec in srečujemo pri njem poleg nežne liričnosti izvrstne, skoraj naturalistično podrobne opise; tako v topli in fino občuteni črtici »Svetonočni biseri«. Mojo misel podpirajo preprosti, šegavi verzi, ki sem jih našel s tujo roko napisane na robu ob »Filozofu«:

»Fotograf ti, Levkoš, nisi in ne boš,
vendar tvoja slika padla ni »le v koš«,
sprejel jo rad je Dom in svet,
še filozof je bil tvoj ves zavzet,
da zanj se toli briga Dom in svet.«

Belè je pripisal s svinčnikom v oklepaju: Blazij Grča. Župnik, ki je opisan v noveli in v nji ni našel svoje »fotografije«. V šegavost zavita rahla graja je bila za pisatelja, ki je hotel ustvariti zaokroženo umetnino, le priznanje. Šlo mu je za več kot za mrzel posnetek življenja. Menda se je prav zaradi tega tako rad vdajal filozofskemu razmišljanju. V nekaterih delih, tako v črtici »Z lagun« (pripisano: »Barbana«), v refleksijah »Smrt in življenje« in v noveli »Črnošolec«, ki je njegovo najdaljše delo in obenem osebna izpoved, celo preveč, kakor da mu ni nikoli dovolj idejnega poudarka, na škodo čiste umetnosti. Kar me pri njem posebno osvaja, je toplo čustvo, ki je bilo takrat še v veljavi, ki se ga pa dandanašnji pogosto sramujemo in ga imenujemo sentimentalnost. In svetel optimizem, ki gleda izza vsakega, še tako temnega zastora njegovih besed. Prepisal sem si stavek: »In če hočejo tudi včasih raztrgane in umazane cunje zatajiti nebo in pogasiti sonce — luč in brezmejnost za njim ostaneta«. Ne smem zamolčati, da je imel fin, prirojen čut za lepoto, ki se je kazal v vsem, kar ga je obdajalo, in ne najmanj v njegovem, za začetnika izredno izpiljenem slogu in jeziku.

Prebral sem poslednjo vrstico, medtem je nastal večer, podobe na stenah so čisto potemnele, le trpeči Kristus se je še blestel iz mraka. Tiho sem se zamislil. Tovariš, zakaj nisi do konca hodil svoje začete poti? Veliko si obljubil, a si umolknil. Njega ni več — kdo naj mi odgovori? Novelica »Oče«, ki je izšla med svetovno vojno, stoji nekako osamljena. V verzih napisana legenda »Detinsko blagovestje«, ki kaže v nekaterih pesmicah z nabožnimi, otroškimi motivi zelo fin čut za izraz in toplo čustvo, tudi. Ostali spisi, ako izvzamem nekatere razpravice, so bili prigodniški. V »Svetonočnih biseri« stoji: »Ni treba, da biseri, v srcu porojeni, privro v oči — ni treba, da jih človek seje v svet, ljudem v zasmeh. Najdragocenejši so v srcu porojeni in v srcu na veke shranjeni.« Morda ni brez pomena, da sem našel te vrstice občrtane s svinčnikom. Tudi je življenje pogosto trd gospodar, ki plemenitim duhovom odkaže delo težaka. In Belè je bil po sili okoliščin težak v

najlepšem smislu besede. A vedno z očmi, uprtimi navzgor, k lepoti, k »luči in brezmejnosti, ki ostaneta«.

Z grenkim občutkom v srcu sem zapuščal Kanal. Bilo se je že znočilo, skozi meglo so mežikale redke luči, svetloba se je plazila po zledenelih tleh. Drobno je rosilo. V vlaku, s katerim sem se peljal nazaj v Gorico, mi je bilo, kakor da se vozim v neznano in za menoj ostaja praznina. A saj se mi to ni le zdelo, bila je resnica. In teh praznin je čimdalje več, iz dneva v dan...

Vinko Beličič | Pomladni dež

Znanilec sonca, v hiše nas zapiraš kot otroke in jetnike,
ne daš nam radostnega klitja zreti.

Tesnijo srca čudežni obeti
obilnih kapelj, čutimo semen strohnelih zmagoslavne vzklike.

Vse dolge dni zalivaš grudi zemlje, matere spočite,
tešiš, napajaš korenine bilja,
tvoj sladki spev pijače jim pošilja,
življenja nova dramami, kliče v mlade, bledosinje svite.

Bežijo ure na polnoč, skrivnostni prsti trkajo na šipe,
a spanca ni v grozotni mir telesa.
Tvoj tihi šum do dna kali pretresa,
kipeča kri zastaja v žilah, omedlevica duši utripe.

V snu ristem kot drevo, ki gre v mladike. Blaga mirnost me obide:
ob meni vdano diha dobro lice,
ob njem otroci kakor v gnezdju ptice —
njih vrisk in smeh — Moj prvi sivi las — — Tema gre čez privide.

Le padaj dež pomladni! Ko razdan bom, izsušen, ti še zakličem:
O, dobrodošel, znanec neizprosni!
Obraz nastavim za poljub tvoj rosni — —
in soncu bodo se smehljale bilke, cvetke nad mrličem.